

نسخه های خطی رسالات موسیقی

در کتابخانه بادلیان

نوشتۀ حسینعلی ملاح

« بادلیان یا بودلیان Bodleian نام کتابخانه ایست که سال ۱۴۴۵ در دانشگاه اکسفورد انگلستان تأسیس شد و عملاً سال ۱۴۸۸ آغاز بکار کرد. این کتابخانه در زمان سلطنت ادوارد ششم در اغتشاشات داخلی ویران گردید و سرتامس بادلی، (۱۵۹۷-۱۶۰۲) آن را از نو دایر کرد. در این کتابخانه در حال حاضر، قریب به دو میلیون جلد کتاب و چهل هزار نسخه خطی محافظت میشود.»

« پروفیسور هانری جرج فارمر^۱، H.G. Farmer محقق و موسیقی شناس نامدار انگلیسی فهرستی تحت عنوان: نسخه های خطی رسالات موسیقی عربی در کتابخانه بادلیان^۲ فراهم آورده است که در ۲۵۰ نسخه توسط پنجاه انتشاراتی

۱- راجه ۱ به ذیل صفحه ۲۴ و ۲۵

۲- The Arabic musical manuscripts in the Bodleian library

هینریشن Hinrichsen در لندن بچاپ رسیده است۔ در این جزوه نسخه های خطی ذیل معرفی شده و فصول مختلف هر یک بر شمرده شده است :

۱۔ رسالة الاربعة من القسم اول من الرياضيات والموسيقى [من] رسائل اخوان الصفا للعارف المجريطی .

۲۔ الكتاب الرابع (في الموسيقى) [من] رسائل اخوان الصفا للعارف المجريطی .

۳۔ الفن الثامن من كتاب الشفاء وهو الموسيقى .

۴۔ الفن الثالث في الجملة الثالثة في كتاب الشفاء في الموسيقى .

۵۔ كتاب الموسيقى للشيخ الرئيس ابي علي بن سينا ... من جملة كتاب النجاة (به شماره ۱۰۲۶ از كلکسيون يوری Uri و شماره ۵۲۱ از كلکسيون مارش Marsh)

۶۔ كتاب الموسيقى للشيخ الرئيس ابي علي بن سينا ... من جملة كتاب النجاة (به شماره ۹۸۵ از كلکسيون يوری - و شماره ۱۶۱ از كلکسيون مارش)

۷۔ كتاب الرسالة الشرفية في النسب التأليفية لصفى الدين عبدالمومن البغدادي^۱ .

۸۔ كتاب الشرفية في معرفة النسب التأليفية .

۱۔ اولاً ، صفی الدین را به اعتبار کتبی « ارموی » ما اهل ارومیه آذربایجان میشناسیم این موسیقی دان ایرانی بود ولی چون در بغداد اقامت داشته و رسالات موسیقی خود را به زبان عربی نوشته است وی را بغدادی نیز میگویند رک ، به شماره نهم و دوازدهم از نام همین رسالات .

ثانیاً ، از این رساله نسخه های خطی دیگری موجود است که عبارتند از ، نسخه مضبوط در برلن بشماره ۵۵۰۶ - نسخه مضبوط در پاریس شماره ۲۴۷۹ - نسخه مضبوط در وین بشماره ۱۵۱۵ - ضمناً آقای کارادو Carra de Vaux از روی نسخه موجود در پاریس مجملی از این کتاب را بسال ۱۸۹۱ در نشریه آسیائی Journal Asiatique بچاپ رسانیده است .

- ۹- کتاب الادوار فی الموسيقى ... صفی الدین عبدالمومن الارموی^۱
 ۱۰- کتاب فی علم الموسيقى الموسوم بالادوار^۲
 ۱۱- بخشی از کتاب النجات تألیف ابن سینا .
 ۱۲- کتاب الادوار فی الموسيقى ... صفی الدین عبدالمومن الارموی
 (بشماره ۵۸۵ از کلکسیون یوری - وبشماره ۱۶۱ از کلکسیون مارش)
 ۱۳- کتاب يستخرج منه الانغام تألیف الشیخ شمس الدین الصیداوی
 الذهبی .
 ۱۴- يك نسخه ناقص از کتاب شماره سیزدهم تألیف شمس الدین -
 الصیداوی الذهبی .

۱۵- کتاب کنز الطرب وغایة الارب .

۱۶- کتاب فر علم الموسيقى ومعرفة الانغام

۱۷- کتاب المیزان فی علم الادوار والاوزان .

از این هفده رساله موسیقی دو رساله آن از رسائل اخوان الصفاست.
 در کتابخانه ملی تهران نسخه‌ای از «مجملة الحکمة» موجود است که رسائل
 اخوان الصفا بزبان فارسی در آن مندرج است - این نسخه خطی بشماره ۲۱۲۲/
 ف مضبوط است و بقرار اطلاع اصل کتاب در قرن سوم یا چهارم هجری توسط
 المعریطی به زبان عربی نوشته شده و در قرن پنجم هجری بفارسی برگردانیده
 شده است . نسخه موجود در کتابخانه ملی تهران بنا بر نوشته مترجم آن ،
 در زمان تیمورگورکان ترجمه شده است . در این رساله از صفحه ۵۶ تا ۷۴
 (سطر هفتم) رساله ایست تحت عنوان : «خلاصة رساله چهارم در مختصری از
 موسیقی» فصول این رساله با فصول نسخه موجود در کتابخانه پادلیان مطابقت

- ۱- این نسخه در کلکسیون یوری بشماره ۱۰۲۶/۳ و در کلکسیون مارش
 بشماره ۵۲۱ مضبوط است که نباید با شماره های ردیف پنجم اشتباه شود .
 ۲- این نسخه نیز در کلکسیون یوری بشماره ۱۰۲۶/۱ و در کلکسیون
 مارش بهمان شماره ۵۲۱ مضبوط است .

دارد و از اینقرار است :

- ۱- فصل فی ان اصل صناعة الموسیقا للحکماء^۱
- ۲- فی کیفیة ادراک القوة السامعة للاصوات^۲
- ۳- فی امتزاج الاصوات وتنافرها^۳
- ۴- فی تأثر الامزجة بالاصوات^۴
- ۵- فی اصول الالحن وقوانینها^۵
- ۶- فی کیفیة صناعة الآلات واصلاحها^۶
- ۷- فی ان لحرکات الافلاک نغمات کنفعات المیدان^۷
- ۸- فی ان احکام الکلام صنعة من الصنائع^۸
- ۹- فی تناسب الاعضاء علی الاصول الموسیقیة^۹
- ۱۰- فی حقیقة نغمات الافلاک^{۱۰}

۱- ضروری میدانم که این عنوانها را به فارسی برگردانم تا با اصطلاحات موسیقی آن روزگاران و معادل آنها در این روزگار بهتر آشنا شویم ، بنیاد هنر موسیقی نزد حکماء

۲- چگونه صدای آنها و تأثیر آنها در گوش (یا نظری اصوات)

۳- در مطبوعیت و نا مطبوعیت صداها .

۴- در تأثیر صداها شبکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۵- بنیاد لحن ها و قوانین آنها

۶- ساختمان اسبابهای موسیقی و چگونه اصلاح آنها .

۷- در نسبت صداها ی موسیقی با حرکات افلاک (فصول شب و روز) و

عودها .

۸- در صنایع کلام

۹- در نسبت موسیقی و علم الاعضاء - فارمر در برابر این جمله نوشته است

On the proportions of The Body

۱۰- موسیقی ماوراء الطبیة و حقیقت آن- فارمر در برابر این عنوان نوشته

است ، درباره موسیقی ماوراء الطبیة و ریتم .

۱۱- فی ذکر المرعات^۱

۱۲- فی الانتقال من طبقات الالجان^۲

۱۳- فی نوادر الفلاسفة فی الموسیقی^۳

۱۴- فی تلون تأثرات الانعام^۴

نکته دیگر اینکه رسائل اخوان الصفا چندین بار به زبان اصلی بچاپ رسیده و از جمله مجلدی است که سال ۱۳۷۶ هـ ۱۹۵۷ م - در بیروت بطبع رسیده است. عنوان این کتاب : « رسائل اخوان الصفا و خلان الوفاء » است و از صفحه ۱۸۶ بحث مربوط به موسیقی آغاز میگردد . محض نمونه جمله هائی از فصل مربوط به : « فی کیفیت صناعة الآلات و اصلاحها » را از نسخه خطی موجود در کتابخانه ملی تهران نقل میکنم تا شیوه ترجمه این کتاب بر خوانندگان آشکار گردد .

صفحه ششم ، سطر هفتم : « یکی را کوفتن خوانند و آن از صدمه و جسم بود ، چون : سنگ و دست ، و جسم ها که بر یکدیگر بازافتند ، چون ناخن و دغ ، و زخم و رباب و هر چه بدین ماند - دوم سبوختن هوا باشد از چیزی مجوف چون : شش حیوانات را و نای و نی و بوق و سرنا و آنچه بدین ماند ... »

و سپس در صفحه ۶۷ سطر دوم درباره سازهای زهی و بویژه بربط چنین نوشته است : « و اکنون بگوئیم آلات این صنایع (صناعت) بسیار است چون : چنگ و رباب و بربط و نای و بیشه^۵ و طنبور و سر نای و ارغنون و بسیار

۱- فارمر ، برابر این عنوان نوشته است :

On the Four - fold things, the Elements, Humours etc.
می‌پندارم مراد معرفی انواع ذی‌الاربع یا فواصل چهارم باشد - و یا چهار طبع آدمی .

۲- آهنکسازى .

۳- فلاسفه نامدار موسیقی - فارمر در برابر این جمله نوشته است ، عقاید

فلاسفه راجع به موسیقی .

۴- در تأثیر صداها .

۵- مراد ساز « نیچه » است که در فرهنگها بصورت بیشه ، بیشه و نیچه

ثبت شده است .

چیزها ساخته اند ، اما هیچ کدام تمام نیستند الا بربط از آنکه همه را نقصان درآید و در وقت اختلاف نسبت ساخت و ایشان بیاید گردانید الا بربط ، و نوعی هست که او را ما وراء النهری خوانند و آن تمام است اما کامل نیست ، بل بربط کامل تمام است ، و بهیچ حال در اختلاف نسبتها از حال خویش نباید گردانید ، ولیکن صورت ، بر نسبتی باید درست ساخت و ما کتابی کرده ایم درین نسبت ، خاصه نسبت مؤلفه و حرکات زمانها و نقرات و ایقاعات جمله آنجا یاد کرده ، اما درستی نسبت این آلت آن بود که نخست روی بسازند چنانکه بالای او یکبار و نیم پهنای وی باشد ، عرض شکم وی یعنی دوری از پشتش تا شکمش نیمه پهنای وی بود و گردن وی چند چهار یکی بود از بالا و روی وی - از چوب سخت باید کرد و تنگ باید وسیک ، و دیگر شکلها بر عادت ، پس آن را چهار ابریشم برکشند و نهاد آن ابریشم به نسبت مؤلفه باشد و این چهار را چهار نام بود : زیر - مثنی - مثلث - بم ...

این بود نمونه‌ای از انشاء نسخه خطی رساله موسیقی در رسائل اخوان الصفا موجود در کتابخانه ملی تهران - اکنون محض آنکه نمونه‌ای هم از مثنی نسخه چاپی (که بی شک با مراجعه به نسخه های عربی موجود در کتابخانه بادلیان بطبع رسیده است) بدست داده باشم جمله‌ای از صفحه ۱۹۲ سطر یازدهم نسخه مضبوط در کتابخانه ملی تهران را که تحت عنوان : « رسائل اخوان الصفا و خلان الوفاء » در بیروت بچاپ رسیده است در اینجا نقل میکنم :

« و اما فنون اصوات الالات المتخذة للتصویر كالطبول^۱ والبوقات^۲ والدادب^۳ والدفوف^۴ والسرناي^۵ والمزامير^۶ والعیدان^۷ و ماشا کلها ... »

اکنون میپردازم به ترجمه اجمالی مطالبی که بمنوان مقدمه ، آقای پرفسور هانری جورج فارمر^۷ بر فهرست نسخه های خطی رسالات موسیقی عربی

-
- ۱- طبل ها - ۲ - شیپورها یا بوق ها - ۳ - دبدبه ها - ۴ - دفها یا دایره ها
 - ۵ - نای ها - ۶ - عودها - ۷ - Henri George Farmer رهبر ارکستر و موسیقی شناس نامدار انگلستان که بسال ۱۸۸۳ در ایرلند متولد شده است - وی رهبری

در کتابخانه بادلیان مرقوم داشته اند :

« در آن ایام که مقید بودم بعنوان يك طلبه محقق ، در باره « ثوری موسیقی قرون وسطای عرب » در دانشگاه کلاسکو به پژوهش پردازم ، توفیق یافتم که به کتابخانه‌های متعددی از جمله کتابخانه بادلیان مراجعه کنم - ضمن تجسس در این کتابخانه معتبر و مشهور ، به کاتالوگ کوچکی برخورددم که نام نسخه‌های خطی موسیقی عرب در آن مندرج بود ، این کاتالوگ به نیت راهنمایی شرق شناسان و موسیقی شناسان علاقمند و باستان شناسان تدوین شده بود - من موقع را مناسب دانستم که این کاتالوگ را در معرض استفاده عموم قرار بدهم . تا آنجا که من بیاد دارم منحصرأ یک نفر است که چهل سال قبل از کتابخانه بادلیان دیدار کرده و به این کاتالوگ دست یافته و از آن بهره مند شده است این شخص J.P.N.LAND نام دارد .

گرچه اعتبار و افتخار کتابخانه بادلیان وابسته به همین چند نسخه خطی منحصر موسیقی عرب نیست ولی باید اذعان کرد که برخی از این نسخه‌ها در نوع خود کم نظیر است و در کمتر مجموعه‌ای یافت میشود .

ارکسترهای متعددی را بر عهده داشته که ام آن‌ها عبارتند از : تأثر برادوی لندن - ارکستر ایرلند - تاترا امپراطوری (۱۹۴۷ - ۱۹۱۴) ... در زمینه موسیقی شرقی بویژه موسیقی عرب و همچنین موسیقی اسکاتلندی و موسیقی نظامی بریتانیا ، پژوهش‌های پرارزشی کرده و رسالات و کتابهایی نوشته است که برخی از آنها را در اینجا نام میبرم : خاطرات هنگ توپخانه سلطنتی که در ۱۹۰۴ انتشار یافته است - اعتلاء و پیشرفت موسیقی نظامی (چاپ سال ۱۹۱۲) تاریخ موسیقی عرب در قرن سیزدهم (۱۹۲۹) - ارغنون باستانی (۱۹۳۱) - تحقیق درباره آلات موسیقی شرقی (۱۹۳۹ - ۱۹۳۱) - نویسندگان رسالات موسیقی شرقی در پنج مجلد (۱۹۴۲ - ۱۹۳۳) - تاریخ موسیقی اسکاتلند (۱۹۴۷) - موسیقی نظامی (۱۹۵۰) - تاریخ موسیقی نظامی بریتانیا (۱۹۵۳) تاریخ هنگ توپخانه سلطنتی (۱۹۵۴) - منابع موسیقی عرب (۱۹۶۵) - و همچنین فهرست نسخه‌های خطی رسالات موسیقی عربی که ابتدا بسال ۱۹۲۵ در مجله آسیائی بچاپ رسیده و در ۲۵۰ نسخه بطور جداگانه نیز منتشر شده است و این همین نسخه است که ملاک تحقیق ما قرار گرفته است .

سه چهارم این رساله های خطی در فهرست یوری Uri نام برده شده است ، ولی در جزوه ای که من تهیه کرده ام ، توضیح بیشتری درباره هر یک از نسخه ها و تعداد صفحات هر یک ، و نویسنده و آثار او داده ام .

گذشته از این بعد از انتشار کاتالوگ : یوری و نیکول Nicoll چهار رساله خطی دیگر به کتابخانه وارد شده که آنها را هم من در این فهرست ذکر کرده ام و برای این چهار رساله خطی تالیف ETHE و همچنین فهرست خطی راهنمای کتابخانه استفاده کرده ام . من خود را موظف میدانم از دکتر کولی A. Cowley کتابدار کتابخانه بادلیان سپاسگذاری کنم که با مهربانی اجازه داده اند از این کتابها استفاده نمایم و همچنین از راهنماییهای معلم دانشمند دکتر ویر T.H. weir و از الطاف آقای ادگار لوبل Edgar Lobell نیز صمیمانه تشکر میکنم .

بعد از این مقدمه آقای فارمر نام مهمترین رساله های خطی مربوط به موسیقی عرب را بهمان نحو که در ابتدای این مقال تذکار کردم یاد کرده و شماره ضبط نسخه بدل ها را که متعلق به مجموعه آقایان : یوری ، پوکوک Pocock هنت Hunt - و مارش است در برابر هر رساله ای ثبت نموده است .

در باره رساله موسیقی در مجموعه رسائل اخوان الصفا تذکار میکند که :
و از نسخه عربی این رساله چاپهای متعددی در دست است - و ترجمه آلمانی آن نیز که توسط دیتریش Dieterich بعمل آمده بطبع رسیده است . (برلین ۱۸۶۵) .

*** در باره رساله موسیقی ابن سینا مینویسد : « این نسخه در کلکسیون یوری بشماره ۴۷۶ و در کلکسیون پوکوک بشماره ۱۰۹ مضبوط است و دارای شش مقاله و فصول مختلف میباشد .

مقاله اول در باره صوت Sound .

مقاله دوم در باره ابعاد Intervals (توضیح اینکه فاصله میان دو صدا را در قدیم بعد میگفتند) .

مقاله سوم دربارهٔ اجناس^۱ Genres و انواع Species .
مقاله چهارم دربارهٔ جموع^۲ Systems و انتقال Melody Making
مقاله پنجم دربارهٔ ایقاع Rhythm
مقاله ششم دربارهٔ تألیف Composition است.

در بارهٔ نسخهٔ دیگر رسالهٔ موسیقی ابن سینا که قسمتی از کتاب نجات است مینویسد : «مطالب این رساله با عنوان مقالات و فصول مشخص نشده است ولی موضوع های مهم آن عبارتند از : صوت - ابعاد - اجناس - جموع - ایقاع - انتقال . و مبحثی در بارهٔ معرفی سازهای ذیل دارد :
صنج [Sanj] (که همان چنگ است) - شاهرود - طنپور - مزمار - و بربط .

پس از این مبحث از : تألیف الحان - شذوذ^۳ Modes - آوازا - و شعب گفتگو کرده است .

*** دربارهٔ رسالهٔ شرفیه تألیف صافی الدین عبدالعومن ارموی مینویسد :
از این کتاب يك نسخه شماره ۹۲۲ متعلق به کُلکسیون یوری و يك نسخه شماره ۱۱۵ متعلق به کُلکسیون مارش در کتابخانه مضبوط است - این رساله واجد پنج مقاله و چندین فصل میباشد .

مقاله اول دربارهٔ «صوت» است تحت این عنوان: في الكلام على الصوت

۱- در قدیم يك ذی الاربع یا فاصلهٔ چهارم را جنس میگفتند از مجموع دو جنس که در میان آنها يك طنینی یا دوم بزرگم قرار داشت يك دور یا يك ذی الکل یا اکتاو بدست می آمد - بنابراین انواع مختلف چهارم ها را اجناس مینامیدند .

۲ - صافی الدین عبدالعومن ارموی در رسالهٔ شرفیهٔ خود نوشته است « واللحن یرسم با نه مجموع نغم مختلفه رتبت ترتیباً محدوداً ملائماً » بنابراین احن را به جماعت صداهاى مطبوع تخصیص کرده است - در این صورت ، جمع به شیوه های ترکیب الحان اطلاق میگردد که به آن انتقال نیز میگفتند ضمناً باید در نظر داشت که لفظ انتقال در روزگار ما به معنای دیگری در موسیقی بکار میرود
۳- رجوع شود به صفحه آخر این مقاله .

ولواحقه وفي شكوك واردة على ما قيل فيه.

مقالة دوم : درباره ابعاد یا فواصل است تحت این عنوان : فی حصر نسب الاعداد الابعاد بعضها الى بعض و استخراج الابعاد و نسبتها المستخرجه من نسب مقادیرها ومراتبها فی التلائم والتنافر واسمائها الموضوعه لها .

مقالة سوم : درباره اجناس و غیره است تحت این عنوان : فی اضافات الابعاد بعضها الى بعض وفصل بعضها عن بعض واستخراج الاجناس من الابعاد الوسطی .

مقالة چهارم : درباره طبقه بندی اجناس وفواصل است تحت این عنوان : فی ترتیب الاجناس فی طبقات الابعاد (العظمی) و ذکر نسبتها و اعدادها .

مقاله پنجم : درباره وزن و استخراج الحان است تحت این عنوان : فی الایقاع و نسب ادواره و الارشاد الى کیفیت استخراج الالحن بالصناعة العملية . توضیح اینکه : از این رساله نسخه بدل هائی موجود است که یکی در برلن بشماره ۵۵۰۶ و یکی دیگر در پاریس بشماره ۲۴۷۹ و یکی دیگر در وین بشماره ۱۵۱۵ مضبوط است - آقای کارادوو Carrade Vaux بسال ۱۸۹۱ خلاصه ای از رساله موجود در پاریس را در مجله آسیائی بچاپ رسانیده است - همچنین در کلکسیون مارش و یوری دو نسخه دیگری از این رساله هست که اولی بشماره ۵۲۱ و دومی بشماره ۱۰۲۶/۲ مشخص شده است .

*** درباره کتاب الادوار فی الموسيقى... تألیف : صفی الدین عبدالمومن ارموی نوشته است : از این کتاب يك نسخه بشماره ۱۰۲۶/۳ متعلق به کلکسیون یوری و يك نسخه بشماره ۵۲۱ متعلق به کلکسیون مارش در کتابخانه مضبوط است . مطالب این کتاب به پانزده فصل منقسم شده است .

فصل اول : در باره اصوات و بیان زیر و بمی آنهاست ، تحت این عنوان فی تعریف الانغام و بیان الحده و الثقل .

فصل دوم : درباره پرده بندی عود است تحت این عنوان : فی اقسام الدساتین .

فصل سوم : درباره فواصل است تحت این عنوان : فی نسب الابعاد ^۱
فصل چهارم : درباره فواصل نامطبوع است تحت این عنوان : فی الاسباب
الموجبة للتنافر ^۲

فصل پنجم : درباره ترکیبات و فواصل مطبوع است تحت این عنوان :
فی التألیف الملائم ^۳

فصل ششم : درباره گام ها و نسبت آنهاست تحت این عنوان : فی الادوار
و نسبها .

فصل هفتم : درباره سازهای دوسیمی است ، تحت این عنوان : فی حکم
الوترین ^۴

فصل هشتم : درباره چگونگی استخراج گام ها روی عود است تحت این
عنوان : فی ذکر العود و تسویة اوتار و استخراج الادوار منه ^۵

فصل نهم : درباره تسمیه دایره های مشهور است تحت این عنوان : فی اسماء
الادوار المشهورة

فصل دهم : تحت عنوان : « فی تشارك نغم الادوار » است .

فصل یازدهم : تحت عنوان : « فی طبقات الادوار » است .

فصل دوازدهم : در باره كوك های غیر معمول سیمای عود است تحت
عنوان : فی الاصطحاب الغير المعهود .

۱- فارمر در برابر این عنوان نوشته است ، *On the Intervals*

۲- فارمر در برابر این عنوان نوشته است ، *On the Intervals* همانطور که
ملاحظه میشود این دو عنوان بیک صورت به انگلیسی برگردان شده است .

۳- فارمر در برابر این عنوان نوشته است ، *On Composition*

۴- فارمر در برابر این عنوان نوشته است ،

On Instruments of two Strings

۵- فارمر در برابر این عنوان نوشته است ، *On the Luthe*

۶- درست این کلمه اصطحاب باخای منقوط است (رك) ، به مقاصد اللجان
تالیف عبدالقادر مراغه ای ، و به معنای كوك کردن سیم های ساز میباشد - فارمر

نیز در برابر این لفظ نوشته است ، *On the Accordatura*

فصل سیزدهم : درباره وزن است تحت عنوان : فی ادوار الايقاع .
 فصل چهاردهم : در تأثیر اصوات است تحت عنوان : فی تأثیر النغم
 فصل پانزدهم : تعلیماتی است به موسیقی دانها تحت عنوان : فی مباشرة

العمل .

توضیح : در پشت صفحه ۱۵۷ نقشی از عود ترسیم شده و در صفحه ۱۵۸
 تصویری از نزهة ترسیم گشته که شباهت تام به تصویری دارد که در کنزالتحف
 موجود است .

فارمر در توضیح خود می افزاید : لازم است گفته شود که این کتاب و الادوار
 یکی از معتبرترین کتابهای تئوری موسیقی عربی ، ایرانی و هندی در قرون
 گذشته بوده است . از این کتاب نسخه بدل های دیگری در سایر مجموعهها
 موجود است ، که معتبرترین آنها نسخه هائیس است که شماره های ۱۳۶ و ۲۳۶۱
 در موزه بریتانیا مضبوط است . لازم است یاد آور شد که در کتابخانه بادلیان
 علاوه بر نسخه های یاد شده دو نسخه دیگر موجود است که یکی شماره ۹۸۵
 متعلق به کلکسیون یوری است و دیگری شماره ۱۶۱ متعلق به کلکسیون مارش
 میباشد .

*** در باره : کتاب استخراج منه الانعام تألیف شیخ شمس الدین
 سیداوی ذهبی نوشته است : از این کتاب يك نسخه شماره ۴۲ متعلق به کلکسیون
 یوری و يك نسخه شماره ۸۲ متعلق به کلکسیون مارش در کتابخانه مضبوط است .
 این کتاب شامل فصول متعدد است که مهمترین آنها بدین قرارند :

- ۱- مزدوج - اصول - فروع - آوازاات - بحور
- ۲- دوائر الاصول والفروع
- ۳- دوائر الآوازاات
- ۴- دوائر البحور
- ۵- دائرة الجمع
- ۶- ابعاد
- ۷- جدول الطبقات
- ۸- نعمات

توضیح: اعتبار و اهمیت این کتاب بیک صفحه دستنویس است که چگونگی نوت نویسی متداول آن روز گاران را در هشت خط رنگی نشان میدهد... این نسخه کاملاً همانند نسخه مضبوط در پاریس است - نسخه دیگری نیز در مجموعه نسخه‌های خطی عربی در کتابخانه بادلیان بشماره ۴۰ مضبوط است که فقط از صفحه اول تا صفحه ششم کتاب را دارد بهمین سبب باید آن را نسخه ناقص تلقی کرد نام مؤلف رساله در این نسخه: شمس الدین الصیداوی دمشقی ذکر شده است.

*** درباره کتاب کنز الطرب و غایة الارب نوشته است: از این کتاب يك نسخه که متعلق به اوسلی Ouseley است بشماره ۱۰۶ در کتابخانه بادلیان مضبوط است. این اثر يك نسخه بدل ناقصی از کتاب استخراج منه الانغام تألیف شیخ شمس الدین صیداوی است با این تفاوت که فصل دهم آن تحت عنوان و اصول الادوار، The derivation of the modes در نسخه‌های دیگر موجود نیست.

*** در باره کتاب فی علم الموسیقی و معرفة الانغام - نوشته است: از این کتاب يك نسخه که متعلق به اوسلی است بشماره ۱۰۲ در کتابخانه بادلیان مضبوط است - این کتاب دارای یازده صفحه است و عنوان اصلی آن چنین است:

ابواب نهاية الطلاب و المطلوب، جامع علوم انسانی

فصلی به شعر تفسیری در این نسخه موجود است که اثر طبع: محمد بن محمد بن احمد الذهبی است که او را الجزیری بن الصباح نیز مینامیدند.

*** آخرین اثری که فارمر در جزوه نسخه‌های خطی موسیقی عرب در کتابخانه بادلیان بدان اشاره کرده است: کتاب المیزان فی علم الادوار و الاوزان است که جزو کلکسیون اوسلی است و بشماره ۱۰۲/۲ در کتابخانه مذکور مضبوط است این اثر نام مؤلف ندارد و مطالب آن نیز در زمینه کتاب الادوار صفی الدین عبدالمومن ارموی و کتاب قرائت الزمان فی علم الالحان اثر شرف

الدین بن العلامی الاولوی الحسینی البغدادی است. این کتاب دارای شش باب است بشرح زیر :

- ۱- فی مهیة الموسیقی (عناصر موسیقی)
 - ۲- فی ماهیة النغم المطلق (درباره سداهای دست باز سیم عود)
 - ۳- فی الاوتار والمواجب
 - ۴- فی معرفة الشدود^۱ والآوازیات (درباره مقام ها و آوازه ها)
 - ۵- فی اسماء الدساتین (نام پرده ها)
 - ۶- فی الایقاح
- *** می اندیشم شاید بتوانم در آینده مناسبتی برای معرفی سایر نسخه های خطی موسیقی بیایم و در معرض استفاده علاقمندان قرار بدهم .
- پایان بیست و ششم فروردین ماه ۱۳۴۶

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- شد (بفتح اول و سکون ثانی و تشدید) در اصطلاح موسیقی قدیم به مقام اطلاق میشد - دوازده مقام را شدود نیز میگفتند .